

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ ВАЗИРЛИГИ

**ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИДА БИЛИМ ВА ИННОВАЦИЯЛАР МИЛЛИЙ
МАРКАЗИНИНГ ҚОРАҚАЛПОҒИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
АГРОХИЗМАТЛАР МАРКАЗИ**

**ҚОРАҚАЛПОҒИСТОН ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ ВА АГРОТЕХНОЛОГИЯЛАР
ИНСТИТУТИ**

**САБЗАВОТ, ПОЛИЗ ЭКИНЛАРИ ВА КАРТОШКАЧИЛИК
ИЛМИЙ-ТАДҚИҚОТ ИНСТИТУТИНИНГ ҚОРАҚАЛПОҒИСТОН
РЕСПУБЛИКАСИ ИЛМИЙ ТАЖРИБА СТАНЦИЯСИ**

**ҚОРАҚАЛПОҒИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ТУПРОҚ-ИҚЛИМ
ШАРОИТИДА ТЎҚСОНБОСТИ УСУЛДА САБЗАВОТ
ЭКИНЛАРИНИ ЕТИШТИРИШ АГРОТЕХНОЛОГИЯСИ БЎЙИЧА
ТАВСИЯЛАР**

AKIS

**QISHLOQ XO'JALIGIDA BILIM VA
INNOVATSIYALAR MILLIY MARKAZI**

Нукус-2024

Тавсиявий қўлланмада тўқсонбости усулида етиштириладиган сабзавот маҳсулотларининг маҳаллий ва хорижий навлари, уларни етиштириш муддатлари, экиш, парваришлаш, ўғитлаш, сугориш, касаллик ва зараркунандаларга қарши кураш ва ҳосилни йиғиш сингари бир қатор агротехник тадбирлар ҳақида маълумотлар келтирилган.

ТУЗУВЧИЛАР:

Г.Ережепова - Қорақалпоғистон қишлоқ хўжалиги ва агротехнологиялар институти “Мевачилик, сабзавотчилик ва полизчилик” кафедраси мудири, к.х.ф.ф.д. (PhD), доцент.

Х.Матиякубов - Қорақалпоғистон қишлоқ хўжалиги ва агротехнологиялар институти “Мевачилик, сабзавотчилик ва полизчилик” кафедраси доценти.

М.Джалимбетов - Сабзавот, полиз экинлари ва картошкачилик илмий-тадқиқот институти Қорақалпоғистон Республикаси илмий тажриба станциясининг илмий ишлар ва инновациялар буйича директор ўринбосари.

А.Абдугаппаров - Қорақалпоғистон қишлоқ хўжалиги ва агротехнологиялар институти “Мевачилик, сабзавотчилик ва полизчилик” кафедраси катта ўқитувчиси.

Ж.Нызанов - Қорақалпоғистон қишлоқ хўжалиги ва агротехнологиялар институти “Мевачилик, сабзавотчилик ва полизчилик” кафедраси таянч докторанти.

ТАҚРИЗЧИЛАР:

И.Сапарниязов - Ажинияз номидаги Нукус Давлат педогогика институти, “Ботаника, экология ва уни ўқитиш методикаси” кафедраси катта ўқитувчиси, к.х.ф.ф.д.(PhD).

С.Торениязова - Қорақалпоқ Давлат Университети «Биология» факультети, «Доривор ўсимликлар агроэкологияси ва интродукцияси» кафедраси ассистенти, к.х.ф.ф.д.(PhD).

Тавсиявий қўлланма Қорақалпоғистон Республикаси қишлоқ хўжалигида ишлаб чиқариш жараёнини илмий асосда ташкил этиш бўйича Илмий-амалий Кенгаши кўшма йиғилишида (2024 йил 14 сентябрь 4-сон Баён) кўриб чиқилиб, чоп этишга тавсия этилди.

Қорақалпоғистон Республикаси
Қишлоқ хўжалиги вазирининг
биринчи ўринбосари

А.Кўзиев
“ ”
2024 йил

Қорақалпоғистон Республикаси
агрохизматлар маркази
директори, Кенгаш раиси
ўринбосари

Б.Аннакулов
“ ”
2024 йил

Сабзавот, полиз экинлари ва
картошқачилик илмий-тадқиқот
институтининг Қорақалпоғистон
Республикаси илмий-тажриба
станцияси директори

К.Уразбаев
“ ”
2024 йил

Қорақалпоғистон Қишлоқ
хўжалиги ва агротехнологиялар
институтининг ректори

Б.Жоллибеков
“ ”
2024 йил

КИРИШ

Тўқсонбости усули деҳқонларимиз томонидан қадимдан қўллаб келинади. Бу усулда асосан совуққа чидамли сабзавотлар экиб етиштирилади. Бундан қўзланган асосий мақсад эрта кўкламда арзон ва мўл сабзавотларни етиштириш имконини яратиш баробарида, кундалик озиқ-овқат маҳсулотлари танқис пайтида витаминли маҳсулотлар билан ички бозор эҳтиёжини қоплаш билан бирга экспорт имкониятларини кенгайтириб деҳқонларни бойитади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2024 йил 5 мартдаги “Аҳоли хонадонларида саноат усулида маҳсулот ишлаб чиқаришни қўллаб-қувватлаш ҳамда томорқа ва деҳқон хўжаликларида янги захираларни ишга солишга доир чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-115-сонли қарори Республикамиз аҳолисининг эрта баҳордаги кундалик зарурий озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлашда муҳим аҳамият касб этмоқда.

Республикаимиз аҳолисининг эрта кўкламда озик-овқат маҳсулотларига бўлган талабини тўла қондириш, бозорларда қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари нархи барқарорлигини таъминлаш учун агротехник тадбирларни ўз вақтида ўтказиш каби бир қатор чора-тадбирлар амалга оширилмоқда.

Республикаимизда қишлоқ хўжалигининг муҳим соҳаларидан бири ҳисобланган сабзаёт маҳсулотларини етиштириш билан шуғулланувчи мутахассисларнинг асосий мақсади – ҳар бир гектар суғориладиган майдонлардан унумли фойдаланган ҳолда олинадиган маҳсулотлар миқдорини юқори ва сифатли ҳосил етиштириш ҳисобига кескин оширишдан иборат.

Юқори сифатли ҳосил олиш учун, аввало, ҳар бир экиннинг биологияси, унинг ўсув даврида озуккага бўлган талаби, экиш муддатларини аниқ билиш ва етиштириш жараёнидаги ҳар бир тадбир ўз вақтида, сифатли ўтказилишини таъминлаш зарур.

Тўқсонбости услубида экилган сабзаёт экинлари уруғлари эрта кўкламда ердан жуда барвақт униб чиқиб, тез ривожланиши ҳисобига эрта ҳосил беради.

Сабзаёт уруғлари экилган эгатлар устидан чириган маҳаллий ўғитлар ёки дарахт қипиқлари билан мулчалош ёки шаффоф полиэтилен плёнкаларини ёпиш тадбирларини қўллаш экилган сабзаёт уруғларини эрта кўкламда барвақт униб чиқиб, жадал ўсиб ривожланиши ҳисобига эрта баҳорда экишга қараганда ҳосил етилиши 10-15 кунгача эртароқ, ҳосилдорлиги эса 15-20 % га ортироқ бўлишини таъминлайди.

Кеч кузда совуқ ва намгарчилик бошланмасдан олдин тўқсонбости усулида совуққа чидамли сабзаёт экинларидан сабзи, пиёз, ош лавлаги, кўкат сабзаётлар (исмалоқ, укроп, петрушка, сельдерей, кашнич, салат) экинларининг уруғлари сепилади. Тўқсонбости қилиб сепиладиган сабзаёт уруғлар сарфи 20% гача кўпроқ бўлиши керак.

Бу муддатда сепилган сабзаёт экинларининг уруғлари қиш мавсумида унмайди, қишки ёғингарчиликлар натижасида уруғлар тупроқдаги намликка тўйинади ва ҳаво ҳарорати 4-5°C бўлганда кўкламда барвақт бегона ўтлар уруғларидан олдин ер нами билан униб чиқа бошлайди.

Ҳаво ҳарорати 18-20 °C бўлганда тўлиқ унади, кузда экилган сабзи, пиёз ва лавлагининг барглари кўкламда экилганига қараганда 1,5-2 баравар катта бўлиб, ҳосил 10-15 кун олдин етилади ҳамда ҳосилдорлиги гектаридан 14-15 % гача юқори бўлади. Бунда ушбу экинларнинг эркаклаб кетмайдиган навларини экиш мақсадга мувофиқ ҳисобланади.

Республикаимизнинг об-ҳаво ва тупроқ шароитига қараб ҳар бир туман учун янги мослаштирилган, мўл ҳосилли, сифат кўрсаткичлари юқори бўлган, зараркунанда ва касалликларга чидамли, механизмлар ёрдамида ишлов беришга мослашган, ҳар бир экиш муддати учун мос навларни тўғри танлаш лозим.

Хулоса қилиб айтганда мазкур тадбирларни амалга ошириш орқали аҳоли томорқаларидан оқилонга фойдаланган ҳолда камбағалликни қисқартириш ва аҳолининг моддий манфаатдорлигини оширишга хизмат қилади.

I. АВГУСТ ПИЁЗИ ВА САРИМСОҚ НАВЛАРИНИ ЖОЙЛАШТИРИШ ВА ЕТИШТИРИШ АГРОТЕХНИКАСИ БЎЙИЧА ТАВСИЯЛАР

Экиш режалаштирилган экин навларини тўғри танлаб, сифатли уруғ экиб, илмий асосланган етиштириш агротехнологияларга тўғри риоя қилиш натижасида сабзаёт экинлари ҳосилдорлиги ошиб бормоқда.

Пиёз майдони ҳамда олинадиган ҳосилнинг миқдори жихатидан сабзаёт экинлари ичида помидордан кейинги ўринда туради.

Пиёз таркибида инсон организми учун зарур бўладиган азотли моддалар (1,7-2,5 %), қандлар ва витаминлар кўп сақланади. Уни таркибидаги эфир мойлари ўзига хос хид ва аччиқлик беради. Янгилигича истеъмол қилинадиган барра пиёз таркибида аскорбин кислота 19-57 мг/% ни ташкил этади. Булардан ташқари уни таркибида А, В1, В2, витаминлари ҳамда олма ва лимон кислоталари мавжуд. Пиёз таркибида эфир мойлари мавжуд. Шунингдек у фитонцидлик хусусиятига эга бўлганлиги ҳамда инсон организмида йиғиладиган охакни эритиш хусусиятига эга эканлиги сабабли ундан тайёрланган препаратлар медицинада ошқозон хасталиклари, нафас йўллари ҳамда юрак – қон томир тизимида учрайдиган касалликларни даволашда қўлланилади.

Саримсоқ – пиёзгулдошлар (*Allium sativum L.*) оиласига мансуб бўлиб, аҳамияти жихатидан қимматли сабзаёт экини ҳисобланади.

Саримсоқ дориворлик хусусиятига эга ва таркиби қимматли моддаларга бой сабзаёт бўлиб, турли таомларга, салатларга қўшилади ва қайта ишлаш саноатида кенг қўлланилади. Таркибида жуда кўплаб углеводлар (10,5-21,4 %), оқсил (6,76 %), минерал тузлар, С дармондориси (баргида 50 мг/% гача, пиёзбошида 8-10 мг/% гача) бор. Саримсоқдан дори тайёрловчи фармакология корхоналарида сативин, аллицин, аллисат, аллизонтин каби 20 дан ортиқ дорилар тайёрланади.

Саримсоқ навлари биологик хусусиятлари ва экиб етиштириш усулига қараб кузги ва баҳорги навларга бўлинади. Кузги навлари поя чиқарадиган ва чиқармайдиган хилларидан иборат бўлиб, кузда экилади ва келгуси йили саримсоқ ҳосили олинади.

Саримсоқ ўсимликлари совуққа чидамли, ҳарорат 0 °С атрофида бўлиб турган пайтда илдизлари ўса бошлайди, +3...+5 °С ҳароратда ўсиб боради ва

+6...+8 °C га етганда эса майсалари пайдо бўлади. Саримсоқ ёруғликка унча талабчан эмас, узун кун (16-18 соатли) ўсимлиги ҳисобланади. Тупроқ унумдорлиги ва намликка жуда талабчан.

Иссиқхона ва очиқ майдонларни экишга тайёрлашда дастлаб у ердаги барча ўсимлик қолдиқларини дискали ёки зигзак бороналар ёрдамида майдон ташқарисига чиқариб тўплаш, сўнг майдонларни нотекис қисмлари бўлса, бу қисмларни ер текислаш мосламалари ёрдамида текислаб чиқиш лозим бўлади.

Текисланган майдонларга фосфор ҳамда калий ўғитлари меъёрини 70 % миқдорда сепиш мосламалари ёрдамида сепиб чиқилади.

ПИЁЗ

Тўқсонбости муддатда пиёзнинг Ўзбекистонда яратилган **Истиқбол, Зафар**, хорижнинг **Манас, Дайтона, Леоне** ва **Банко** навларини экиш тавсия этилади.

Тўқсонбости усулда экилган пиёзнинг ўсув даври 130-140 кун бўлиб, ҳосил пишиш даври июль охири - август бошига тўғри келади.

Экиш муддати. Пиёз уруғларини тўқсонбости усулида август ойининг сўнгги декадасидан сентябрь ойининг иккинчи декадасигача, пиёзчасидан эса октябрь ойининг биринчи декадасидан ноябрь ойининг иккинчи декадаси оралиғида экиш тавсия қилинади.

Уруғ сарфи ва экиш схемаси. Пиёз уруғи ҳар бир гектарига 18 кг гача сарфланади. Пиёз СКОН-4,2, СММ-4 русумли сеялка билан қатор ораларини 70-90 см дан олиб 3-4 қаторли усулда ёки қулда сочиб экилади. Уруғлар ерга 1,5-2 см чуқурликка кўмилади. Пиёз уруғи сепилгандан сўнг майдон суғорилмайди. Барча агротехник тадбирлар баҳорда бошланади.

Парваришлаш. Тўқсонбости усулда экилган пиёз баҳорда дастлаб ўсимликларнинг бўйи 6-8 см га етганда, иккинчи марта боғлаб чиқариладиган товар ҳолига келганда ўтоқ ва ягона қилинади. Қатор оралари КРН-2,8 А русумли культиватор билан ерга 15-16 см чуқурликда ишлов берилади.

Ўғитлаш. Пиёз ўсимлиги попуқ илдизли сабзаёт бўлиб, илдиз тизими асосан тупроқнинг устки қисмига яқин жойлашган. Шунинг учун у ернинг устки қисмида асосий озиқа элементларни кўп бўлишини талаб қилади.

Пиёздан 30 тоннагача ҳосил олиш учун ҳар гектар ерга юқори унумдор майдонларда соф ҳолда 250 кг азот, 200 кг фосфор, 80 кг калий, ўртача унумдор тупроқларда 300 кг азот, 220 кг фосфор ва 90 кг калий, паст унумдор тупроқларда 320 кг азот, 220 кг фосфор ва 100 кг калий берилиши лозим.

Фосфор ўғитини йиллик миқдорининг 70-75 % и ерни асосий ишловида, қолган қисми эса ерни бораналашдан олдин берилади. Азот ўғитини ўсув даврида озиқлантириш пайтида тенг иккига бўлиб берилади. Биринчи

озиклантириш пиёз ягоналаб, пиёз боши ўтоқ килингандан сўнг иккинчиси эса шакллана бошлаганда берилади.

Аммо, пиёз ўсимлигига органик ўғитлардан янги гўнгни бериш тавсия этилмайди. Гўнг берилганда гўнгдаги бегона ўтлар уруғлари униб чиқиб, олинадиган ҳосилга салбий таъсир этади.

Суғориш. Пиёз ҳаво намлиги паст бўлган жойларда яхши ўсади, аммо тупроқнинг сернам бўлишини ҳоҳлайди. Пиёзнинг барг шапалоғини кичиклиги ва сувни тежаб-тергаб сарфлашига қарамасдан, унинг илдизи яхши ривожланмаганлигидан тупроқ намлигига талабчанлиги ниҳоятда кучли.

Уруғ униб чиқаётган ва пиёз боши шаклланаётган даврда экиннинг сувга талаби айниқса ошади. Фақат ўсув даврининг охирида ва пиёз бошлари етилган пайтдагина ўсимликнинг сувга бўлган талаби бир оз камаяди. Бу даврда тупроқ ҳаддан ташқари сернам бўлса, пиёз кечроқ етилади ва уни узоқ сақлаб бўлмайди.

Тупроқнинг намлиги етишмаса, пиёз бошининг катталашиши сустлашади, ўсув даврини барвақт тугаллайди, камбарг ва пиёзбоши майда бўлади, натижада ҳосилдорлик кескин камаяди.

Тўқсонбости усулида экилган пиёз баҳорда майсалари кўрингандан кейин суғорилади. Биринчи сув одатда баҳорги ёғин-сочин тўхтагандан кейин берилади.

Кўклам серёғин келган йилларда бу муддат апрель ойининг иккинчи ярмига, ёғингарчилик кам бўлган йилларда эса апрельнинг бошларига, айрим ҳолларда эса ҳатто, март ойининг охирига тўғри келади. Сизот суви чуқур жойлашган бўз тупроқли ерларда кўкламнинг охири ёзнинг бошларида пиёз ҳар 7-10 кунда суғорилиб, гектарига 350-400 м³ ҳисобидан сув сарфланади.

Касаллик ва зараркунандаларга қарши кураш. Пиёз пашшаси, тамаки трипси ва бошқа зараркунандаларга қарши курашда 1 гектарга препаратлардан 10 % эм.к ДВА-тридан - 400 мл, 10 % эм.к Талстардан - 300-400 мл, -20 % эм.к Конфидордан - 250-300 мл, касалликлардан сохта ун шудринг, илдиз чириш, бўғин чириш касаллигига қарши 1 % ли бордо суюқлиги (мис сульфати бўйича 60-80 кг/га) билан ишлов берилади ҳамда биринчи ишлов беришдан 10-15-кундан сўнг қайта ишлов берилади. Шунингдек, 10 % эм.к. Топазни - 125-150 мл ёки Курзат Р- 200-250 г 600 литр сувда аралаштириб пуркаш тавсия қилинади.

САРИМСОҚ ПИЁЗ

Саримсоқ совуққа чидамли ўсимлик. У 3-5 °С ҳароратда кўкариб чиқади. 7-8 °С гача бўлган совуққа чидайди. Саримсоқнинг ўсиши учун 1-даврида ҳарорат 5- 10 °С, паллалар ҳосил қилаётганда 15-20 °С ва етилаётганда 20-25 °С

бўлиши керак. 20 °С дан юқори ҳарорат илдизларнинг ўсишини тўхтатиб қўяди. Республикада асосан кузда экиб ўстириладиган, гулпоя ҳосил қиладиган маҳаллий навлар районлаштирилган.

Саримсоқ навлари: Майский Вир ва Южно-Фиолетовой, Чидамли.

Алмашлаб экишда саримсоқ бодринг, карам ва картошка далани бегона ўтлардан тозалайдиган экинлардан кейин экилгани маъқул.

Саримсоқ август ойининг сўнгги декадасидан то сентябрь ойи охиригача очиқ ва иссиқхона майдонларига экилади. Бундан кечиктириб экилса, кузда яхши илдиз олишга улгурмайди, натижада қишки паст ҳароратдан ва турли касалликлардан зарарланади.

Саримсоқ паллалари йирик-майдалилига қараб гектарига 1,0-1,5 тонна ҳисобидан экилади. Саримсоқ паллалари йирик ва экиш меъёри ортиши билан ҳосилдорлик ҳам юқори бўлади. Саримсоқ 2-3 қатор қилиб экилганда ленталар ораси 50-60 см, ленталардаги қаторлар ораси 10-15 см, қатордаги ўсимликлар ораси 6-8 см бўлади.

Булбочкалар паллаларга қараганда қалинроқ экилади, қаторлардаги ўсимликлар ораси 2-3 см ва чуқурлиги 3-4 см қилинади. Бунда гектарига 80-100 кг гача бульбочка-уруғлик сарфланади. Саримсоқ паллалар 5-6 см чуқурликка экилади.

Саримсоқ кузда, совуқ тушгунча 1-2 марта суғорилади. Кўкламда (февраль ойи охири-март ойи бошида) экилган саримсоқ одатда кузда экилганига қараганда кам ҳосил беради.

Саримсоқни кўклам-ёзда парвариш қилиш: 5-6 марта суғориш, қатор ораларини юмшатиш, бегона ўтларни йўқотиш, чопиқ қилиш, гулпояларини синдириб ташлаш, минерал ўғитлар билан озиклантириш ва чиринди билан мульчалаш ҳосилни анча оширади.

Тупроқ турига қараб саримсоқ экилган майдонга соф ҳолда 150-200 кг азот, 140-160 кг фосфор ва 60 кг калий ўғити солинади. Саримсоқ экиладиган ерга янги гўнг солиш ярамайди, чунки бу ҳосилнинг етилишини кечиктиради ва яхши сақланмайди.

Касаллик ва зараркунандаларга қарши кураш. Пиёз пашшаси, тамаки трипси ва бошқа зараркунандаларга қарши курашда 1 гектарга препаратлардан 10 % эм.к ДВА-тридан 0,4 л, 10 % эм.к Талстардан 0,3-0,4 л, 20 % эм.к Конфидордан 0,25-0,3 л, касалликлардан сохта ун шудринг, илдиз чириш, бўғин чириш касаллигига қарши 1 % ли бордо суюқлиги (мис сульфати бўйича 60-80 кг/га), 10 % эм.к. Топазни 0,125-0,15 л ёки н.кук. Курзат Р 0,2-0,25 кг препаратидан бирортаси 600 литр сувда аралаштириб пуркаш тавсия қилинади.

Ҳосилни йиғиштириш. Ҳосилни йиғишга 20-30 кун қолганда суғориш тўхтатилади. Саримсоқ ҳосили июнь-июль ойларида йиғиштириб олиниб, сўнг

яхшилаб қуритилади, барги ва гулпояси бўғзидан 3-5 см қолдириб кесиб ташланади ҳамда сараланади. Саримсоқ ҳосили гектаридан 7-8 т. Саримсоқ ҳарорат 1-3 °С ва ҳаво намлиги 75-80 % бўлганда яхши сақланади.

II. ТЎҚСОНБОСТИ УСУЛИДА САБЗАВОТ ЭКИНЛАРИ НАВЛАРИНИ ЖОЙЛАШТИРИШ ВА ЕТИШТИРИШ АГРОТЕХНИКАСИ БЎЙИЧА ТАВСИЯЛАР

Тўқсонбости усулида сабзавотларни етиштиришнинг афзалликлари. Сабзавотлар қиш олдидан экилганида уруғлар паст ҳароратдаги намликда кўпчиб бўқади, яровизация даврини табиий шароитда қишлаб ўтайди, нимжон уруғлар ўлиб кетади, ҳақиқий бақувват уруғлар эрта баҳорда паст ҳароратда майсалайди.

Яровизация даврини табиий шароитда ўтаган уруғларнинг майсалари совуққа ва касаллик ҳамда зараркунандаларга чидамли бўлади.

Баҳорда об-ҳаво ўзгарувчан бўлади. Ҳар доим ҳам экиш ва уруғларнинг униши учун қулай шароит яратилавермайди. Қиш олдидан экилган экинлар эса, об-ҳавога қараб қулай униб чиқиш даврини ўзи аниқлайди. Ҳатто, ерларнинг лой совуқ бўлиб қулай муддатнинг чўзилиши ёки қурғоқчил келиб тупроқ намини қочиши ҳам бу экинларга таъсир кўрсатмайди.

Бу усулда уруғларни экиш олдидан экишга тайёрлаш каби катта меҳнат талаб қилинадиган тадбирлар амалга оширилмайди.

Тўқсонбости усулида экилиб мулчаланган сабзавот экинларининг уруғи қишки ёғинлар таъсирида аста-секин бўртиб, эрта кўкламда, ҳаво ҳароратининг паст бўлишига қарамай, уруғлардан майсалар тез ўсиб чиқади. Натижада ушбу майсалар баҳорги қисқа муддатли совуқларга бардошли бўлиши билан бирга баҳорги экилганига қараганда эрта пишади ва серҳосил бўлади. Айниқса, баҳор серёғин келиб, ерлар ишлов беришга етилмай, экиш муддати чўзилиб кетган йилларида бу янада аҳамиятли ҳисобланади. Ҳар қандай ҳолатда ҳам баҳорда катта майдонларга экин экиш керак бўлган даврдаги энг қимматли вақтингизни тежайди.

Тўқсонбости усулида экишнинг яна бир хусусияти шундаки, уруғлар паст ҳароратдаги намликда кўпчиб бўқади, лекин униб чиқмасдан қишлайди. Нимжон уруғлар ўлиб кетади. Ҳақиқий бақувват уруғлар эрта баҳорда паст ҳароратда майсалайди.

Тўқсонбости усулида совуққа чидамли сабзавот экинларидан сабзи, пиёз, ош лавлаги, шолғом ва кўкат сабзавотлар (исмалоқ, укроп, петрушка, сельдерей, кашнич, салат руккола) етиштирилади.

НЎШ ПИЁЗ

Республикада тўқсонбости усулида пиёзни уруғидан етиштиришдан ташқари унинг нўш пиёздан етиштириш киради. Нўш пиёзлар баъзан кузда (октябрь - ноябрь ойларида) ёки эрта баҳорда (майда пиёзбошлар) экилади.

Нўш пиёз кузда экилгани маъқул, чунки майда пиёзбошларни қишда сақлаш кўп чиқитга чиқишга олиб келади. Нўш пиёз пушталарга ёки текис далаларга (маркёр изи бўйича) бўйнигача ботириб икки қаторлаб лента шаклида экилади. Бунда ленталар ораси 50-60 см ва қатордаги пиёзлар ораси 10 см дан қилинади. Нўшдан бошпиёз етиштириш учун ўсув даври мобайнида гулпояларни мунтазам равишда юлиб туриш керак. Нўшдан экилган пиёз уруғдан етиштирилган пиёзга қараганда бегона ўтдан кам қийналади ва ягоналанмайди. Бошқа парваришлаш тадбирлари одатдагича ўтказилади.

Нўшдан экилган пиёзлар уруғдан экилган пиёзларга нисбатан эрта етилади ва юқори ҳосил беради. Ҳосили одатда, июль ойи охири - августнинг биринчи ярмида йиғиштириб олинади. Лекин, нўш пиёздан етиштирилган пиёзлар яхши сақланмайди, шунинг учун ҳам улар кўпинча ёз-куз даврида истеъмол қилиниши лозим.

Тўқсонбости муддатда нўш пиёзнинг Ўзбекистонда яратилган **Истиқбол** ва **Зафар** навлари ҳамда хорижнинг **Манас**, **Дайтона**, **Леоне**, **Банко** ва **Родар** каби навларини экиш тавсия этилади.

Ўғитлаш. Нўш пиёз ўсимлиги патак илдизли сабзавот бўлиб, илдиз тизими асосан тупроқнинг устки қисмига яқин жойлашган. Шунинг учун у ернинг устки қисмида асосий озика элементларни кўп бўлишини талаб қилади. Нўш пиёздан юқори ҳосил олиш учун ҳар гектар ерга юқори унумдор майдонларда соф ҳолда *250 кг азот, 200 кг фосфор, 80 кг калий*, ўртача унумдор тупроқларда *300 кг азот, 220 кг фосфор* ва *90 кг калий*, паст унумдор тупроқларда *320 кг азот, 220 кг фосфор* ва *100 кг калий* берилиши лозим.

Фосфор ўғитни йиллик микдорининг 70-75 % ерни асосий ишловида, қолган қисми эса ерни бароналашдан олдин берилади. Азот ўғитини ўсув даврида озиклантириш пайтида тенг иккига бўлиб берилади. Биринчи озиклантириш пиёз ягоналаб, пиёз боши утоқ қилингандан сўнг иккинчиси эса шакллана бошлаганда берилади. Пиёз ўсимлигига органик ўғитлардан янги гўнгни бериш тавсия этилмайди. Гўнг берилганда гўнгдаги бегона ўтлар уруғлари униб чиқиб, олинандиган ҳосилга салбий таъсир этади.

Суғориш. Нўш пиёз ҳаво намлигини яхши кўради ва ушбу шароитда яхши ўсиб ривожланади, тупроқнинг сернам бўлишини ҳоҳлайди. Кўк пиёзнинг барг шапалоғини кичиклиги ва сувни тежаб-тергаб сарфлашига қарамасдан, унинг илдизи яхши ривожланмаганлигидан тупроқ намлигига талабчанлиги ниҳоятда кучли. Фақат ўсув даврининг охирида ва нўш пиёз бошлари етилган пайтдагина

Ўсимликнинг сувга бўлган талаби бир оз камаяди. Бу даврда тупроқ ҳаддан ташқари сернам бўлса, пиёз кечроқ етилади.

Сизот суви чуқур жойлашган бўз тупроқли ерларда кўкламнинг охири ёзнинг бошларида пиёз ҳар 7-10 кузда суғорилади. Ҳар галги суғоришда гектарига 350-400 м³ ҳисобидан сув берилади.

САБЗИ

Сабзини тўқсонбости усулда асосан илдизмеваси қизил рангли Ўзбекистонда яратилган **Зийнатли, Фаровон** ёки хорижнинг **Шантане 2461, Курода Шантанэ, Нантская 4, Канада ва Карсон** каби нав ва дурагайлари экиш тавсия этилади.

Тўқсонбости усулда экилган сабзининг ўсув даври 90-110 кун бўлиб, ҳосил пишиш даври агарда плёнка билан қопланган бўлса – апрель ойида ёки очиқ майдонда етиштирилган бўлса – май ойига тўғри келади.

Экиш муддати. Сабзи уруғлари тўқсонбости усулда 1 ноябрь - 1 декабрь кунлари оралиғида экиш тавсия қилинади.

Уруғ сарфи и экиш схемаси. Уруғ сарфи гектарига 5-6 кг ни ташкил этиб, уруғлар СКОН-4,2, СММ-4 русумли сеялкалар билан 1,5-2 см чуқурликка 52×8 ва 62×8 см схемада ёки қўлда сочиб экилади. Тўқсонбости усулда сабзи уруғи сепилгандан сўнг майдон суғорилмайди. Барча агротехник тадбирлар баҳорда бошланади.

Парваришлаш. Сабзи уруғлари баҳорда униб чиқиши билан дарҳол бегона ўтлардан 2 марта ўталади ҳамда ягонланади. Дастлабки ўташ сабзи *битта чинбарг* чиқарганда, кейингиси эса 3-4 *барг* чиқарганда ўтказилади. Ҳар ўтоқ давомида ягона ҳам қилиб борилади.

Бегона ўтларни йўқотиш учун гербицидлардан фойдаланилади. Бир йиллик ўтларга қарши, экишдан олдин гектарига Гезагард-50 ёки Прометрин препаратини ҳар гектарига 2-3 кг дан бегона ўтлар уруғи ердан унгуна қадар ёки 1-2 чинбарг чиқарган вақтда; Фюзилад Супер 12,5 % препаратини гектарига 1-2 кг ҳисобидан бегона ўтлар уруғи 2-4 *та барг* чиқарган вақтида пуркалади.

Шунингдек, сабзи иккинчи марта ягона қилиниб, ўтдан тозалангандан кейин қатор оралари трактор культиваторида юмшатилади.

Ўғитлаш. Сабзининг гектаридан 30 тоннагача ҳосил олиш учун юқори унумдор майдонларда соф ҳолда 175 кг азот, 130 кг фосфор, 80 кг калий, ўртача унумдор тупроқларда 220 кг азот, 160 кг фосфор ва 100 кг калий, паст унумдор тупроқларда 250 кг азот, 200 кг фосфор ва 120 кг калий берилиши лозим.

Суғориш. Сабзи етиштиришда тупроқнинг тўйинган дала нам сифимига нисбатан суғоришдан олдинги тупроқ намлиги 70-75 % бўлиши керак.

Уруғнинг униб чиқиш, шунингдек, баргнинг жадал суратда ўсиш ва ҳосил тўплаш даврида экинларнинг сувга талабчанлиги бир оз ошади. Илдизмеваси етилган вақтда экин ҳаддан ташқари кўп суғорилса, уни узоқ сақлаб бўлмайди ва ёрилиб кетиши мумкин.

Тупроқнинг намлиги етишмаса сабзининг барги қораяди, ортикча сернам бўлса оч яшил тусга киради. Шунга мувофиқ сабзи баргининг ўсиши анча секинлашади, майдалашади ва у тўқ қизил-бинафша ранг билан қопланади. Ортикча нам бўлганда барги яшил, томирлари эса оч қизғиш рангга киради.

Уруғ униб чиқишига қишда ва баҳорда ёққан ёғингарчилик миқдори етарли ҳисобланади. Айрим, яъни кўкламда ёғингарчилик кам келган йиллардагина уруғнинг униб чиқишини тезлаштириш мақсадида уруғ суви берилади.

Сабзи апрель ойининг иккинчи ярмидан бошлаб суғорилади. Дастлабки пайтларда экин ҳар *1,5-2 ҳафтада*, май ойининг иккинчи ярмидан эътиборан, яъни илдизмевалар жадал суратда катталашаётганда эса ҳар *7-8 кунда* суғорилади. Ҳосил етилиб, йиғим-терим пайти яқинлашганда суғориш тўхтатилади.

Сизот суви чуқур жойлашган ерларда эртаги сабзи ўсув даврида *8 марта*, сизот суви юза далаларда эса *5-6 марта* суғорилган гектарига *550-600 м³* ҳисоби-дан сув сарфланади.

Касаллик ва зараркунандаларга қарши курашиш. Кўп йиллик бегона ўтларга қарши кузда Галомекс 104 г/л эм.к. препарати солинади. Бир йиллик ўтларга қарши экишдан олдин 50 % ли Гезагард препаратини *200-300 г*, бегона ўтлар уруғи ердан унғунга қадар ёки 1-2 чинбарг чиқарган вақтда, 33 % ли Стомп *100-200 мл* ёки 12,5 % ли Фюзилад Супер препаратининг *100-200 г* ни пуркаш тавсия қилинади.

Ҳосилни йиғиштириш. Сабзи илдизмевасининг диаметри *1,5-2 см* бўлганда қовлаб олинади.

ОШ ЛАВЛАГИ

Ош лавлагини Ўзбекистонда яратилган **Диёр** ва **Ягона** ҳамда хориждан келтириладиган навларидан **Бордо 237**, **Бикорес**, **Боро F₁**, **Детройт** ва **Пабло F₁** дурагайлари тавсия этилади.

Ош лавлаги уруғлари $4-5^{\circ}\text{C}$ да униб чиқа бошлайди, ўсиши ва ривожланиб бориши учун энг қулай ҳарорат $20-25^{\circ}\text{C}$ дир. Ош лавлаги совуқ ($-2-3^{\circ}\text{C}$) ва юқори ҳарорат таъсирига чидамли бўлади, тупроқда нам етарли даражада бўлганда юқори ҳосил беради.

Тўқсонбости усулда экилган ош лавлагининг ўсув даври 90-110 кун бўлиб, ҳосил пишиш даври агарда плёнка билан қопланган бўлса – апрель ойида ёки очик майдонда етиштирилган бўлса – май ойига тўғри келади.

Экиш муддати. Ош лавлаги уруғини тўқсонбости усулида 1 ноябрь - 1 декабрь кунлари экиш тавсия қилинади.

Уруғ сарфи ва экиш схемаси. Тўқсонбости усулида ош лавлаги экилганда уруғ сарфи – 16-18 кг ни ташкил қилиб, экишда эгатлари 60-70 см бўлиб, 2-3 қаторли, ўсимлик оралари 8-10 см ва уруғлар 2-3 см чуқурликка экилади.

Ош лавлаги уруғи экилгандан сўнг майдон суғорилмайди. Барча агротехник тадбирлар баҳорда бошланади.

Ўғитлаш. Ош лавлагидан юқори ва сифатли илдиз мевалар олиш учун кузда ерни шудгорлашда 320 кг аммофос, 180 кг калий хлор ўғити солинади. Баҳорда ўсув даврида азот ўғити иккига бўлиб берилади. Биринчи озиклантириш ўтоқ қилиб ўсимлик сийраклаштирилгандан сўнг 240 кг карбамид, ёки 550 кг сульфат аммоний, иккинчиси эса 3-4 чин барг пайдо бўлганда юқоридаги миқдорда солинади.

Суғориш. Ош лавлаги ўстиришда тупроқнинг тўйинган дала нам сиғимига нисбатан суғоришдан олдинги тупроқ намлиги 65-70 % бўлиши керак. Ош лавлаги бошқа илдизмевали сабзавотлар каби ўсув даврида сувни ҳар хил миқдорда талаб қилади. Уруғнинг ўниб чиқиш, шунингдек, баргнинг жадал суратда ўсиш ва ҳосил тўплаш даврида экинларнинг сувга талабчанлиги бир оз ошади. Сизот суви чуқур жойлашган ерларда ош лавлаги ўсув даврида 7-8 мартагача, сизот суви юза далаларда эса 5-6 марта суғорилади. Тупроқ шароитига қараб гектарига 500-550 м³ ҳисобидан суғорилади.

Касаллик ва зараркунандаларга қарши кураш. Шира, лавлаги узунбурун зараркунандаларга қарши курашда 1 гектар экин майдонига препаратлардан 20 % эм.к Конфидор - 150-250 мл, 20 % Маспила - 150-250 мл, 57 % Фуфанон - 80-100 мл миқдорда 600 литр сувда аралаштириб пуркаш тавсия қилинади.

КЎКАТ САБЗАВОТЛАР

Кўкат сабзавотлар овқатга турли кўринишда ишлатилади. Уларга бир йиллик, икки йиллик ва кўп йиллик сабзавотлар киради. Кўкат сабзавотлар витаминларга, минерал тузларга, эфир мойларига ва ферментларга бой бўлиб, зиравор сифатида сабзавотларни тузлашда ҳам ишлатилади.

Кўкат сабзавотлар юқори ҳосилдорлиги, тезпишарлиги, иссиққа кам талабчанлиги, тупроқга, намга ва озик моддаларга кўп талабчанлиги билан бошқа сабзавотлардан ажралиб турадилар.

Кўкат сабзавотлар ниҳоллари пайдо бўлгандан кейин 30-40 кунда ҳосили йиғиб олинандиган даражага етади. Уларни йил давомида экиб янги сабзавот

етиштириб туриш имконияти бор. Кўкат сабзавотлар асосан барги учун етиштирилади, шу сабабли уларнинг уруғи анча қалин экилади.

Кўкат сабзавотларга юқори ҳарорат салбий таъсир қилади, иссиқ ортиқча ва ҳавонинг нисбий намлиги паст (60 % дан) бўлса, ўсимлик барвақт гулпоя чиқаради, барглари суств ўсади, ҳосили камаяди, баргининг сифати пасаяди, шираси кам, ўзи дағал бўлиб қолади. Улар яхши гўнгланган, унумдор ерларга экилса юқори сифатли ҳосил олинади.

САЛАТ

Салат бир йиллик ўсимлик бўлиб, у йирик барглардан иборат паст тупбарг ёки салат боши ҳосил қилади.

Салатнинг Ўзбекистонда яратилган **Кўк шох** ва хориждан келтирилдиган **Фиоретт, Конкорд F₁, Лагунас F₁, Левистро F₁ ва Саула F₁** навлари экиш учун тавсия этилади.

Салат совуққа чидамли ўсимлик. Баргларининг ўсиши ва бош ўраши учун қулай ҳарорат кундузи 15-20 °С ва кечаси 12-15 °С бўлиши керак, шунингдек, у 5°С паст ҳароратда ҳам оз бўлсада ўсаверади.

Тўқсонбости усулда экилган салатнинг ўсув даври 40-60 кун бўлиб, ҳосил пишиш даври агарда плёнка билан қопланган бўлса – март ойида ёки очик майдонда етиштирилган бўлса – апрель ойига тўғри келади.

Экиш муддати. Баргли ва бош ўрайдиган салатлар тўқсонбости усулида шимолий вилоятларда 1 ноябрь– 1 декабрь кунлари экиш тавсия қилинади.

Уруғ сарфи ва экиш схемаси. Бир гектар ерга салат уруғидан 4-5 кг, бошли салатникидан 3-4 кг сарфланади. Уруғлар лентасимон усулида 2-3 қатор қилиб, ленталар ораси 45-60 см, лентадаги қаторлар ораси 15 см экиш схемасида экилади. Салат уруғи сепилгандан сўнг майдон суғорилмайди. Барча агротехник тадбирлар баҳорда бошланади.

Парваришлаш. Майсалар баҳорда униб чиққандан 10-12 кун ўтгач биринчи марта, 2-3 ҳафта ўтгач иккинчи охириги марта ягона қилинади. Бунда барг салат тупларининг орасида 8-10 см, бошли салатда эса 12-15 см масофа қолдирилади.

Салат ўсимлигини парваришлашга – ўташ, қатор ораларини юмшатиш, суғориш ва минерал ўғитлар билан озиклантириш ишлари киради. Баргли салат майсалар пайдо бўлгандан 30-40 кундан кейин ҳосили бир йўла йиғиштириб олинади. Бошли салатни ҳосили 45-50 кундан кейин уларни етилишига қараб кундузи, баргидан шудринг кўтарилгандан кейин бирин-кетин узиб олинади. Баргли салатнинг гектаридан 100-120 ц, бошли салатникидан 170-180 ц дан ҳосил олинади.

Ўғитлаш. Ўсимликларни экишдан олдин, яъни ерни экишга тайёрлашда фосфор ўғитини йиллик миқдорини 75 %, калийни ҳаммаси ерларни асосий ишлов даврида, қолган 25 % фосфорни ерни бороналаб эгат олишда бериш тавсия этилади. Азотли ўғитларни ҳаммаси ўсув даврида озиклантиришда иккига бўлиб берилади. Биринчи озиклантириш ўтоқ қилиб ўсимлик сони сийраклаштирилгандан сўнг, иккинчиси эса 2-3 тадан чинг барг пайдо бўлганда ўтказилади. Ўғитлар ўғитлагич мосламалар билан қатор ораларига ўсимликка яқинроқ қилиб берилади.

Суғориш. Салат ўстиришда тупроқнинг тўйинган дала нам сифмига нисбатан суғоришдан олдинги тупроқ намлиги 70-75 % бўлиши керак.

Салат ўсимлиги кўкат сабзавотлар каби ўсув даврида сувни ҳар хил миқдорда талаб қилади. Уруғнинг униб чиқиш, шунингдек баргнинг жадал суратда ўсиш ва ҳосил тўплаш даврида экинларнинг сувга талабчанлиги бир оз ошади.

Сизот суви чуқур жойлашган ерларда салат ўсув даврида *7-8 мартагача*, сизот суви юза далаларда эса *2-3 марта* суғорилади. Тупроқ шароитига қараб гектарига *450-500 м³* ҳисобидан суғорилади. Салатни ҳаддан ташқари катта меъёр билан суғориш тавсия этилмайди.

Касаллик ва зараркунандаларга қарши курашиш. Салат касалликларига анча чидамли салқинсевар ўсимлик ҳисобланади.

Ҳосилни йиғиштириш. Бошли салатнинг ҳосили 45-50 кундан кейин уларнинг етилишига қараб эрта тонгда, баргидан шудринг кўтарилгандан кейин бирин-кетин узиб олинади.

ИСМАЛОҚ

Исмалоқ – бир йиллик ўсимлик бўлиб, илдиз бўғзидан 8-10 та баргдан иборат тупбарг ва ўтсимон тик поя чиқаради. Исмалоқнинг фақат битта **Нафис** нави Давлат реестрига киритилган.

Исмалоқ ўсимлиги совуққа чидамли сабзавотлар қаторига кириб, уруғи 3 °С ҳароратда кўкариб чиқади. Ёш ўсимликлари 6-8 °С гача совуққа бардош беради. Ҳароратнинг юқори бўлиши ва ҳаво намлигини пасайиб кетиши ўсимликка салбий таъсир қилади, барглари майда бўлиб қолади. Исмалоқ ҳосили ниҳоллар пайдо бўлгандан 25-40 кундан сўнг йиғиб олинади.

Тўқсонбости усулда экилган исмалоқнинг ўсув даври 45-50 кун бўлиб, ҳосил пишиш даври агарда плёнка билан қопланган бўлса – март ойида ёки очик майдонда етиштирилган бўлса – апрель ойига тўғри келади.

Экиш муддати. Исмалоқни тўқсонбости усулда 1 ноябрь – 1 декабрь кунлари экиш тавсия қилинади.

Уруғ сарфи ва экиш схемаси. Исмалоқ сабзавот сеялкалари билан қўш қаторлаб, ленталар ораси *50-60 см* ва қаторлар орасини *15-20 см* дан қилиб, гектари **15-20 кг** уруғни *2-3 см* чуқурликка экилади.

Парваришлаш. Исмалоқ уруғи сепилгандан сўнг майдон суғорилмайди. Барча агротехник тадбирлар баҳорда бошланади. Ўсув даврида парвариш қилиш ишлари экинни суғориш, қатор ораларини юмшатиш ва бегона ўтларни ўташдан иборат бўлиб, озиқ-овқатга ишлатадиган исмалоқ ягона қилинмайди.

Исмалоқ *5-6 та* барг чиқаргандан бошлаб кесилиб ёки юлиниб ҳосили бир неча марта йиғиштирилади. Гулпоялар чиқарганда ҳосили терилмайди. Исмалоқнинг ҳосилдорлиги гектарига ўртача *120-150 ц/га* ташкил этади.

Ўғитлаш. Исмалоқни тўқсонбости усулда етиштиришда фосфор ўғитини йиллик миқдорини *75 %*, калийни ҳаммаси ерларни асосий ишлов даврида, қолган *25 %* фосфорни ерни бороналаб эгат олишда бериш тавсия этилади.

Азотли ўғитларни ҳаммаси ўсув даврида озиклантиришда иккига бўлиб, биринчи озиклантириш ўтоқ қилиб ўсимлик сони сийраклаштирилгандан сўнг, иккинчиси эса *2-3* тадан чинг барг пайдо бўлганда ўтказилади. Ўғитлар ўғитлагич мосламалар билан қатор ораларига ўсимликка яқинроқ қилиб берилади.

Суғориш. Исмалоқ ўстиришда тупроқнинг тўйинган дала нам сифимига нисбатан суғоришдан олдинги тупроқ намлиги *70-75 %* бўлишини талаб этилади. Шу сабабли, сизот суви чуқур жойлашган ерларда исмалоқ ўсув даврида *7-8 мартагача*, сизот суви юза майдонларда *2-3 марта* суғорилади. Тупроқ шароитига қараб гектарига *450-500 м³* ҳисобидан суғорилади. Исмалоқни ҳаддан ташқари катта меъёр билан суғориш тавсия этилмайди.

Касаллик ва зараркунандаларга қарши курашиш. Исмалоқ касалликларига анча чидамли салқинсевар ўсимлик ҳисобланади.

Ҳосилни йиғиштириш. Исмалоқнинг ҳосили *45-50 кундан* кейин уларнинг етилишига қараб эрта тонгда, баргидан шудринг кўтарилгандан кейин бирин-кетин узиб олинади.

ОТҚУЛОҚ (ШОВУЛ)

Отқулоқ (шовул) – илдизи кўп йиллик ва бир йиллик, пояси ҳар йили ўсиб чиқадиган сабзавот. Отқулоқ экилган йили илдиз бўғзидан тупбарг чиқаради, иккинчи ва ундан кейинги йилларда эса гулпоясини ташлайди.

Отқулоқнинг серҳосил **Широколистний** нави Ўзбекистонда районлаштирилган. Отқулоқ сояда ҳам ўсаверади, совуққа чидамли ўсимлик, у *7-10 °С* гача совуққа бордошли бўлиб, уруғи *2-3 °С* ҳароратда кўкариб чиқади. Отқулоқ уруғдан ва илдиз бўлакчаларидан кўпайтирилади.

Тўқсонбости усулда экилган отқулоқнинг ўсув даври 60-70 кун бўлиб, ҳосил пишиш даври агарда плёнка билан қопланган бўлса – март ойида ёки очик майдонда етиштирилган бўлса – апрель ойига тўғри келади.

Экиш муддати. Отқулоқни тўқсонбости усулда 1 ноябрь – 1 декабрь кунлари оралиғида экиш тавсия қилинади.

Уруғ сарфи ва экиш схемаси. Отқулоқ уруғи лентасимон усулда қўш қаторлаб ёки *3 қатор* қилиб сабзаёт сеялкасида гектарига *3 кг* уруғ сарфланиб экилади. Уруғи укроп сингари ҳам сепилади.

Парваришлаш. Уруғ экилгач, унинг унишини тезлатиш учун устидан гектарига *10-12 тонна* чириган гўнг, *300-400 кг* суперфосфат сочилса, ҳосили мўл бўлади ва барвақт етилади. Эрта кўкламда ҳосилни тез етиштириш учун азотли ўғит солинади. Отқулоқ парвариши ўташ ва суғоришдан иборат.

Отқулоқ барги *5-6 тага* етганда уни пичоқ билан кесиб олиш ёки катталарини банди билан суғуриб олиш мумкин. Ҳосил ўриб олингандан кейин орадан *12-15 кун* ўтгач, уни яна ўриб олса бўлади, отқулоқ бир мавсумда *3-4 марта* ўрилади. У гуллаши билан уни уруғга қолдириш мумкин. Отқулоқ яхши парвариш қилинганда гектаридан ўртача *12-15 тонна* ҳосил беради.

Ўғитлаш. Отқулоқни етиштиришда фосфорли ўғитни йиллик миқдорини *75 %*, калийни ҳаммаси ерларни асосий ишлов даврида, қолган *25 %* фосфорни ерни бороналаб эгат олишда бериш тавсия этилади.

Азотли ўғитларни ҳаммаси ўсув даврида озиклантиришда иккига бўлиб, биринчи озиклантириш ўтоқ қилиб ўсимлик сони сийраклаштирилгандан сўнг, иккинчиси эса *2-3* тадан чинг барг пайдо бўлганда ўтказилади. Ўғитлар ўғитлагич мосламалар билан қатор ораларига ўсимликка яқинроқ қилиб берилади.

Суғориш. Отқулоқ ўстиришда тупроқнинг тўйинган дала нам сиғимига нисбатан суғоришдан олдинги тупроқ намлиги *70-75 %* бўлиши керак. Шу сабабли, ўсув даврида сувни ҳар хил миқдорда талаб қилиб, уруғнинг униб чиқиш, шунингдек, баргнинг жадал суратда ўсиш ва ҳосил тўплаш даврида сувга талабчанлиги бир оз ошади.

Сизот суви чуқур жойлашган ерларда отқулоқ ўсув даврида *7-8 мартагача*, сизот суви юза майдонларда *2-3 марта* суғорилади. Тупроқ шароитига қараб гектарига *450-500 м³* ҳисобидан суғорилади.

Касаллик ва зараркунандаларга қарши курашиш. Отқулоқ касалликларига анча чидамли салқинсевар ўсимлик ҳисобланади.

Ҳосилни йиғиштириш. Отқулоқнинг ҳосили *60-70* кундан кейин уларнинг етилишига қараб эрта тонгда, баргидан шудринг кўтарилгандан кейин бирин-кетин узиб олинади.

УКРОП

Укроп бир йиллик ўсимлик ҳисобланади. Укропнинг Ўзбекистонда яратилган **Узбекский 243** ва **Ором** ҳамда хориждан келтириладиган **Анет** навлари экилади.

Тўқсонбости усулда экилган укропнинг ўсув даври 40-60 кун бўлиб, ҳосил пишиш даври агарда плёнка билан қопланган бўлса – март ойида ёки очик майдонда етиштирилган бўлса – апрель ойига тўғри келади.

Экиш муддати. Укропни тўқсонбости усулида 1 ноябрь– 1 декабрь кунлари оралиғида экиш тавсия қилинади.

Уруғ сарфи. Кўклигида ишлатиладиган укроп уруғи полларга қалин қилиб сепилиб, гектарига **20-25 кг** уруғ сарфланади.

Парваришлаш. Укроп уруғи секин униб чиқади. Укроп ўтоқ қилиш, ленталар орасини юмшатиш ва бостириб суғориш йўли билан парвариш қилинади.

Кўклигида ишлатиладиган укроп апрель ойидан бошлаб, бўйи *10-15 см* га етганда ўриб олинади. Укроп кўклигида ишлатиш учун экилганда гектаридан *10-12 тоннагача* ҳосил олинади.

Ўғитлаш. Укропни етиштиришда фосфор ўғитини йиллик миқдорини 75 %, калийни ҳаммаси ерларни асосий ишлов даврида, қолган 25 % фосфорни ерни бороналаб эгат олишда бериш тавсия этилади.

Азотли ўғитларни ҳаммаси ўсув даврида озиклантиришда иккига бўлиб берилади. Биринчи озиклантириш ўтоқ қилиб ўсимлик сони сийраклаштирилгандан сўнг, иккинчиси эса 2-3 тадан чинг барг пайдо бўлганда ўтказилади. Ўғитлар ўғитлагич мосламалар билан қатор ораларига ўсимликка яқинроқ қилиб берилади.

Суғориш. Укроп ўстиришда тупроқнинг тўйинган дала нам сифимиغا нисбатан суғоришдан олдинги тупроқ намлиги 70-75 % бўлиши керак. Шу сабабли, ўсув даврида сувни ҳар хил миқдорда талаб қилади. Уруғнинг униб чиқиш, шунингдек баргнинг жадал суратда ўсиш ва ҳосил тўплаш даврида экинларнинг сувга талабчанлиги бир оз ошади.

Сизот суви чуқур жойлашган ерларда укроп ўсув даврида *7-8 мартагача*, сизот суви юза майдонларда *2-3 марта* суғорилади. Тупроқ шароитига қараб гектарига *450-500 м³* ҳисобидан суғорилади. Исмалокни ҳаддан ташқари катта меъёр билан суғориш тавсия этилмайди.

Касаллик ва зараркунандаларга қарши курашиш. Укроп касалликларга анча чидамли салқинсевар ўсимлик ҳисобланади.

Ҳосилни йиғиштириш. Кўклигида фойдаланиш учун бўйи *10-15 см* га етганда ўткир ўроқ билан ўриб олинади.

КАШНИЧ

Кашничнинг **Орзу** ва **Янтарь** навлари Ўзбекистонда районлаштирилган бўлиб, совуққа чидамли бир йиллик ўтчил ўсимлик ҳисобланади. Унинг уруғини ўсиши учун 5-6 °С, кўкариб ҳосил яратиши учун 15-16 °С ҳарорат керак. Кашнич ўсув бошида секин ўсади, кейин тез ривожланади.

Тўқсонбости усулда экилган кашничнинг ўсув даври 40-50 кун бўлиб, ҳосил пишиш даври агарда плёнка билан қопланган бўлса – март ойида ёки очик майдонда етиштирилган бўлса – апрель ойига тўғри келади.

Уруғ сарфи. Пол қилиб сепилганда гектарига **8-10 кг** уруғ сарфланади. Уруғ экилгандан сўнг, устидан майда чириган гўнг сепилади.

Парваришlash. Асосий парвариши *1-2 марта* ўташ, қалин ерларини бир оз ягонаlash ва вақтида суғоришдан иборат. Яхши парваришланганда гектаридан *12-15 тоннагача* ҳосил олиш мумкин.

Ўғитlash. Фосфор ўғитини йиллик миқдорини 75 %, калийни ҳаммаси ерларни асосий ишлов даврида, қолган 25 % фосфорни ерни бороналаб эгат олишда бериш тавсия этилади.

Азотли ўғитларни ҳаммаси ўсув даврида озиклантиришда иккига бўлиб берилади. Биринчи озиклантириш ўтоқ қилиб ўсимлик сони сийраклаштирилгандан сўнг, иккинчиси эса 2-3 тадан чинг барг пайдо бўлганда ўтказилади. Ўғитлар ўғитлагич мосламалар билан қатор ораларига ўсимликка яқинроқ қилиб берилади.

Суғориш. Кашнич ўстиришда тупроқнинг тўйинган дала нам сифимиغا нисбатан суғоришдан олдинги тупроқ намлиги 70-75 % бўлиши керак.

Сизот суви чуқур жойлашган ерларда кашнич ўсув даврида *7-8 мартагача*, сизот суви юза майдонларда *2-3 марта* суғорилади. Тупроқ шароитига қараб гектарига *450-500 м³* ҳисобидан суғорилади.

Касаллик ва зараркунандаларга қарши курашиш. Кашнич касалликларга анча чидамли, салқинсевар ўсимлик ҳисобланади.

Ҳосилни йиғиштириш. Кашнич ердан униб чиққан кундан бошлаб *40-50 кунда* истеъмолбоп бўлади. Аҳоли кашнични янги узулган барра ҳолида ва қуритиб қишда ҳам ишлатади. Бу кўкат йил бўйи истеъмол қилинади. Унинг барра барглари *2-3 марта* ўриб олиш мумкин. Бунда *1-1,5 см* танаси қолдирилади, тегишли шароит яратилганда барги яна ўсиб чиқаверади. Вақтида ўриб олинмаса, уруғпоя ҳосил қилиб, истеъмолга ярамай қолади.

МУНДАРИЖА

КИРИШ	4
1. I. Август пиёзи ва саримсоқ навларини жойлаштириш ва етиштириш агротехникаси бўйича тавсиялар	6
2. Пиёз.....	7
3. Саримсоқ пиёз.....	8
4. II. Тўқсонбости усулида сабзавот экинлари навларини жойлаштириш ва етиштириш агротехникаси бўйича тавсиялар...	10
5. Нўш пиёз.....	11
6. Сабзи	12
7. Ош лавлаги.....	13
8. Кўкат сабзавотлар. Салат.....	14
9. Исмалоқ	16
10. Откулоқ (шовул)	17
11. Укроп.....	19
12. Кашнич.....	20

